

Sygn. akt III CSK 82/06

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 4 sierpnia 2006 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz

SSN Zbigniew Strus (sprawozdawca)

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa "A." sp. z o.o. w likwidacji

przeciwko Gminie O.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 4 sierpnia 2006 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 4 października 2005 r., sygn. akt [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Skargę kasacyjną wniosła Gmina O. od wyroku Sadu Apelacyjnego zasądającego na rzecz powodowej Spółki „A.” z ograniczoną odpowiedzialnością

a. kwotę 579 227, 49 złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 8 maja 1996 r. do dnia zapłaty,

b. odsetki w ustawowej wysokości od kwoty 277 087, 88 zł za okres od 8 maja 1996 r. do dnia zapłaty,

c. koszty procesu za dotychczasowe instancje w wysokości 56.249 zł.

Skarżąca zarzuciła w ramach drugiej podstawy naruszenie przepisów postępowania:

- art. 3 i 232 k.p.c. w związku z art. 391 i 381 k.p.c. oraz art. 32 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Konstytucji polegające na nieuzasadnionym okolicznościami sprawy przeprowadzeniu przez Sąd Apelacyjny z urzędu dowodów znajdujących się w dołączonych do rozpoznawanej sprawy aktach spraw [...] i I [...] Sądu Rejonowego w B. oraz akt sprawy [...] Sądu Rejonowego w Z.,

- art. 321 w związku z art. 391 k.p.c., polegające na rozstrzygnięciu co do przedmiotu nie objętego żądaniem pozwu i zasądzenie odsetek od kwoty 277 087, 88 zł za okres od 8 maja 1996 r. do dnia zapłaty, mimo że w zasądzonej kwocie mieści się należność główna (277 087, 88 zł) oraz kwota 276 298,00 zł stanowiąca równowartość skapitalizowanych odsetek od niej za okres do dnia wniesienia pozwu, a powód domagał się zasądzenia odsetek od odsetek od kwoty głównej za okres od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty;

W ramach pierwszej podstawy skarżąca wskazała naruszenie:

- art. 60 i 65 § 2 k.c. w związku z art. 647 k.c. przez ich błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, iż między stronami doszło do zawarcia umowy o roboty budowlane w sposób dorozumiany, w zakresie przekraczającym zakres robót faktycznie wykonanych oraz wywodzenie jej istotnych postanowień z umowy dotkniętej nieważnością,

- naruszenie art. 60 k.c. w związku z art. 46 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym i art. 38 k.c., polegające na ich niewłaściwym zastosowaniu bez ustalenia, że dorozumiane oświadczenia woli były składane przez osoby wchodzące w skład organu gminy właściwego do składania oświadczeń woli,
- naruszenie art. 481 § 1 i art. 482 § 1 k.c. przez ich błędną wykładnię i zasądzenie ponowne odsetek od kwoty 277 087, 88 zł stanowiącej „kwotę główną”, za okres od 8 maja 1996 r. do dnia zapłaty, mimo ich zasądzenia w punkcie „a” wyroku.

Skarga zawiera żądanie uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu. Pozwana Gmina utrzymuje, że powodowej Spółce nie przysługuje na podstawie powoływanego art. 644 k.c. dochodzone roszczenie, ponieważ strony nie zawarły ważnej umowy o roboty budowlane i niezależnie od tego brak podstaw do zasądzenia odsetek od kwoty 277 087, 88 zł, skoro zostały one zasądzone w punkcie „a” wyroku, gdyż zasądzona tam suma 579 227, 49 złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 8 maja 1996 r. do dnia zapłaty obejmuje również sumę kapitału, od której zasądzono odsetki w punkcie „b” wyroku.

Istotnymi dla rozstrzygnięcia okolicznościami było podpisanie w dniu 3 grudnia 1990 r. przez wójta i skarbnika gminy O. umowy o wybudowanie przez podmiot określany mianem Przedsiębiorstwo A.-B. - poprzednika prawnego obecnego powoda - budynku szkoły zbiorczej gminnej i nie wykonanie tej umowy ze względu na odstąpienie zamawiającego od umowy w kwietniu 1992 r., ze względu na brak środków finansowych. Według oceny sądu drugiej instancji umowa z 3 grudnia 1990 r., z której strona powodowa wywodzi roszczenie, stanowiła pod względem rodzaju dzieła, sposobu wykonania oraz zapłaty kontynuację umowy z 1988 r. zawartej przez Skarb Państwa reprezentowany przez b. Naczelnika Gminy. Umowa była zmieniana aneksami w części dotyczącej wynagrodzenia wykonawcy „przede wszystkim na wniosek gminy”, która też płaciła za wykonane zadania. Wyrazem akceptacji umowy przez gminę było wytoczenie powództwa z żądaniem ustalenia nie istnienia wynikającego z niej stosunku prawnego. Sąd Apelacyjny nie

podważył wniosku Sądu Okręgowego o nieważności umowy z 3 grudnia 1990 r. ze względu na wadliwą reprezentację gminy, sprzeczną z art. 46 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym. Przepis ten w zakresie zarządu mieniem gminy wymagał oświadczenia woli dwóch członków zarządu lub jednego członka zarządu i pełnomocnika, a statut gminy nie określał reprezentacji odmiennie.

Ocena stanu faktycznego dokonana w świetle art. 60 k.c. doprowadziła Sąd orzekający do wniosku, że strony zawarły w dorozumiany sposób umowę o roboty budowlane. Odstąpienie od niej przez zamawiającego z przyczyn leżących po jego stronie usprawiedliwia roszczenie o utracone wynagrodzenie w wysokości zysku od wartości pozostałych do wykonania zadań, tj. o kwotę 277 087,88 zł. Do tej kwoty powód zasadnie dodał kwotę 276 298 zł należną mu tytułem odsetek od wynagrodzenia za okres od 9 kwietnia 1994 r. do 26 lutego 1996 zł, co dało wynik 579 227, 49 zł jako wysokość należności głównej. Jako usprawiedliwione zostało uznane żądanie odsetek od zaległych odsetek, jednak rozstrzygnięcie zostało sformułowane tak, jak przytoczono na wstępie, a wniosek powódki o sprostowanie wyroku w części objętej punktem "b" został oddalony.

Na marginesie należy zwrócić uwagę, że suma należności głównej i skapitalizowanych odsetek wskazanych w uzasadnieniu wyroku wynosi 553 385,88 zł ale zgadza się z treścią rozstrzygnięcia w punkcie „a”, w razie uwzględnienia również żądania powoda określonego pod pktm „b” w piśmie procesowym na k. 118 akt.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nieusprawiedliwione są zarzuty naruszenia wskazanych w skardze przepisów postępowania. Akta spraw I[...] i [...] Sądu Rejonowego w B. i akta sprawy [...] Sądu Rejonowego w Z. zostały dołączone do rozpoznawanej sprawy na wniosek powódki zawarty w pozwie. Obydwie strony wielokrotnie powoływały się w pismach procesowych i środkach odwoławczych na materiały (dokumenty) znajdujące się w tych aktach. Wykorzystanie zarzutu opartego na przepisie art. 162 k.p.c. przy ponownym rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji pozwanej było zatem spóźnione (por. uzasadnienie uchwały z 27 października 2005 r., III CZP 55/05,

OSPiKA 2006, z. 7-8 poz. 86) ponieważ Sąd ten swoim postanowieniem odpowiadającym wymaganiom z art. 236 k.p.c. uporządkował dotychczasowe czynności dokonywane bez zastrzeżeń stron w okresie kilku lat i nadał im formę zgodną z zasadami przeprowadzania dowodu z dokumentów (wyrok SN z 11 grudnia 1967 r., II PR 155/67 nie publ.).

Odnosnie do rozstrzygnięcia zawartego w punkcie „b” trafne są zarzuty naruszenia art. 321 § 1 w związku z art. 391 k.p.c. oraz art. 481 § 1 i art. 482 § 1 k.c. Sprzeczność logiczna między wykluczającymi się w zasadzie podstawami upatrywanymi w naruszeniu przepisów postępowania i materialno-prawnych w stosunku do tego samego rozstrzygnięcia staje się pozorna w konfrontacji rozstrzygnięcia i jego uzasadnienia. Jeżeli Sąd Apelacyjny orzekał w punkcie „b” o odsetkach za opóźnienie zapłaty sumy kapitałowej (stanowiącej składnik żądanej i uwzględnionej kwoty 579 227,49 zł), to usprawiedliwiony jest zarzut orzekania o przedmiocie nieobjętym żądaniem, gdyż powódka wyraźnie domagała się odsetek składanych („odsetek od odsetek”). Gdyby odsetki zasądzone w punkcie „b” miały charakter odsetek składanych, tzn. odsetki od sumy kapitałowej stanowiły podstawę ich naliczania, to usprawiedliwiony jest zarzut naruszenia wymienionych przepisów prawa materialnego.

Nie budzi wątpliwości, co do zasady, możliwość dochodzenia przed sądem zapłaty odsetek przyszłych, ponieważ tak określone świadczenia spełniają wymaganie „przyszłych i powtarzających się” w rozumieniu art. 190 k.p.c. Uwzględnieniu powództwa żądającego ich zasądzenia nie sprzeciwia się również treść łączącego strony stosunku prawnego ukształtowanego przepisem ustawy (art. 481 § 1 k.c.). Jednak podkreślenia wymaga, że przepis kreujący roszczenie dotyczy odsetek od sumy kapitału a nie odsetek składanych, dlatego wierzyciel nie ma podstawy materialnej, a w konsekwencji legitymacji czynnej do ich żądania. Przeciwnie zapatrywanie powódki oparte jest na założeniu, że odsetki pierwszego stopnia (od sumy kapitałowej) narastając każdego dnia w przyszłości stają się natychmiast wymagalne i tym samym zaległe (por. wyrok Sądu Najwyższego z 8 marca 2002 r., III CKN 548/00, OSNC 2003/5/60) zatem można od nich liczyć odsetki drugiego stopnia. Pogląd ten nie zasługuje na aprobatę ponieważ prowadzi wprost do omijania zakazu anatocyzmu i obciążania dłużnika z góry wielokrotnością

odsetek ustawowych. Zakaz mnożenia odsetek, o którym mowa, znajduje w stosunkach umownych wyraźne potwierdzenie w art. 482 k.c., natomiast w przypadku powstawania długu odsetkowego z ustawy, w pozytywnej regulacji art. 481 § 1 k.c. określającej dopuszczalny wymiar obciążenia dłużnika świadczeniami ubocznymi.

Rozstrzygając skargę kasacyjną w zakresie objętym zarzutami dotyczącymi zawarcia przez strony umowy o roboty budowlane w sposób dorozumiany należy zgodzić się co zasad przyjętych przez sąd orzekający. Umowa taka nie wymagała zachowania szczególnej formy pod rygorem nieważności. Dlatego wola Gminy mogła być wyrażona przez każde zachowanie się tego podmiotu prawa prywatnego, ujawniającego tę wolę w sposób dostateczny. Mający zastosowanie art. 60 k.c. stanowi jednak o woli osoby dokonującej czynności prawnej, dlatego w okolicznościach sprawy relewantna dla wskazanego przepisu jest wola zawarcia nazwanej umowy przewidzianej w kodeksie cywilnym. Ponieważ art. 60 k.c. dotyczy sposobu a nie treści oświadczenia woli stwierdzenie zawarcia umowy przez czynności dorozumiane wymaga ustalenia istnienia woli oraz jej uzewnętrznienia. Umowa istotna dla rozpoznawanej sprawy miała być zawarta między osobami prawnymi, zatem zgodnie z teorią organów, działaniem strony pozwanej, której dotyczy spór jest działanie jej organu składającego się z osób fizycznych. Uwzględniając dalsze ograniczenie, dotyczące reprezentacji i mając na względzie zakres kognicji determinowany, m. in., podstawami skargi kasacyjnej należy skonkludować, że dopuszczalna co do zasady konstrukcja prawna umowy dorozumianej wymagała istnienia dostatecznej liczby członków organu zarządzającego lub osób uprawnionych na podstawie pełnomocnictwa, które wyraziły wolę zawarcia ze stroną powodową umowy o roboty budowlane lub innej umowy uzasadniającej oparcie roszczeń na art. 644 k.c.

Nie można zgodzić się z wykładnią art. 60 k.c. zakładającą automatyzm zawierania następnej umowy przez wykonywanie umowy nieważnej. Czynności faktyczne składające się na wykonywanie umowy mogą zarówno wyrażać wolę doprowadzenia do wygaśnięcia zobowiązania istniejącego (w przekonaniu zobowiązanego) jak i do zawiązania nowego. Zagadnienie to łączy się z problematyką ustalenia podstawy faktycznej wyroku oraz ciężarem dowodu.

Okoliczności faktyczne przytoczone w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku nie pozwalają dokonać kontroli kasacyjnej subsumcji dokonanej przez Sąd Apelacyjny ponieważ brak w nim podstaw pozwalających rozróżnić czynności faktyczne składające się na wykonanie umowy z 3 grudnia 1990 r. od czynności stanowiących dorozumiane wyrażenie woli zawarcia nowej umowy lub zawarcia ugody likwidującej stan niepewności. Z tej przyczyny niemożliwe jest określenia cech przedmiotowo istotnych umowy. Zrównanie czynności wykonywania umowy, ocenianej następnie jako nieważna z zamiarem zawarcia jej w sposób dorozumiany zawiera zatem sprzeczność wewnętrzną oraz podważa celowość istnienie przepisów regulujących skutki nieważności w odniesieniu do umów wykonanych w części.

Skarga kasacyjna trafnie zarzuca więc naruszenie prawa materialnego, art. 60 k.c. w związku z art. 647 k.c. i art. 46 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym.

W konsekwencji konieczne okazało się uchylenie zaskarżonego wyroku na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i przekazanie sprawy Sadowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego zgodnie z odpowiednio stosowanym art. 108 § 2 k.p.c.